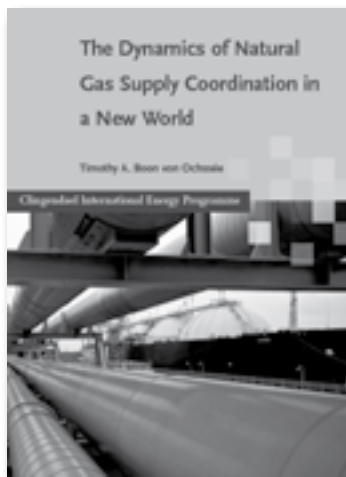

Samen met het door de staat beheerde gasbedrijf Gazprom staat Rusland voor een keuze: blijven concurreren of meer samenwerken met andere gasexporterende landen. De grote Russische gasreserves maken dat Rusland en Gazprom een goede uitgangspositie hebben om te profiteren van de export van aardgas. De opbrengsten van gasexporten komen voornamelijk uit Europa en zijn een belangrijke inkomstenbron voor Rusland. Gazprom heeft echter te kampen met toenemende concurrentie van ander gas, zoals vloeibaar gas van andere gasexporteurs en onconventioneel gas. Daarnaast staat de toekomstige gasvraag onder druk, onder meer vanwege de groeiende rol van alternatieve energiebronnen.

Gasinfrastructuur is voor Gazprom een belangrijk instrument om zijn marktaandeel uit te breiden in zowel bestaande markten als groeimarkten. Zo moet de Nord Stream-pijpleiding de weg vrijmaken voor nieuw Russisch gas in Noordwest-Europa en voorziet de South Stream-pijpleiding Zuid- en Centraal-Europa van extra gas. Gazprom werkt samen met Duitse en Franse energiebedrijven en de Nederlandse Gasunie in het Nord Stream-project. Onder meer Franse en Italiaanse energiebedrijven helpen met de realisatie van het South Stream-project. Gazproms infrastructuurinvesteringen zijn instrumenten om toekomstige *first-mover*-voordelen ten opzichte van concurrenten te behalen. In dit opzicht hebben deze investeringen een strategisch-economisch karakter en zijn ze niet alleen gericht op kortetermijnwinsten. In de analyse wordt gebruikgemaakt van een zogenaamd *real-option game*-model om de volledige waarde van infrastructuur te kunnen beoordelen in het geval van de vraagonzekerheden en potentiële concurrentie. Behalve de uitbreiding van Gazproms marktaandeel kunnen infrastructuurinvesteringen eventuele doorvoerrisico's spreiden. Voor Rusland bestaat het risico dat de doorvoer van gas wordt onderbroken in met name Oekraïne, aangezien ongeveer tachtig procent van de gasleveranties van Gazprom aan Europa via Oekraïne verloopt. Mogelijke economische of politieke beperkingen van Rusland en Gazprom kunnen de realisatie van deze grootschalige infrastructuurprojecten bemoeilijken. Samenwerking met grote Europese energiebedrijven biedt een mogelijke uitkomst. De positie van Gazprom is niettemin onder druk komen te staan door Europees mededingingsbeleid en geopolitieke motieven. De Europese Unie heeft bijvoorbeeld initiatieven rondom alternatieve gasstromen ondersteund die als doel hebben de Europese afhankelijkheid van Russisch gas om politieke redenen te verminderen. Een agressieve strategie, niet alleen van Rusland maar

Boon von Ochssée, T.A. (2010) *The dynamics of gas supply coordination in a new world*. Smeenk, T. (2010) *Russian gas for Europe: creating access and choice*. Proefschriften. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

ook van andere gasexporterende landen, in het behalen van extra marktaandeel kan leiden tot prijsstijging. Om lage gasprijzen tegen te gaan, kan Rusland kiezen om afspraken te maken met andere gasexporterende landen, bijvoorbeeld ten aanzien van het wel of niet uitbreiden van de capaciteit. Het Forum van gasexporterende landen, GECF, met daarin de grootste gasreservehouders, biedt Rusland een platform voor een dergelijke afstemming. Daarnaast werkt Gazprom in toenemende mate samen met andere gasexporterende bedrijven, die dikwijls door de staat worden beheerd. Samenwerking tussen gasexporterende landen bestaat echter nog maar kort en is nog weinig ontwikkeld, te meer omdat de markten nog in ontwikkeling zijn en de verschillende gasexporterende landen

hun eigen belangen hebben. Deze samenwerking is daarmee niet te vergelijken met die van de Organisatie van olie-exporterende landen. Of en in welke vorm afstemming plaatsvindt tussen gasexporterende landen, hangt er grotendeels van af welk geopolitiek belang Rusland hecht aan een dominante positie op de Europese gasmarkt. Mogelijkerwijs ziet Rusland een dominante positie in de Europese gasmarkt als een belangrijk middel om politieke concessies te verkrijgen. Rusland lijkt vooralsnog een onafhankelijke koers te willen varen die erop gericht is zijn eigen exportstrategie van gas te bevorderen. De concurrentiedrang sluit aan bij de Russische ambitie een grootmacht te zijn in de internationale betrekkingen. Voor Rusland is de inkomstenstroom uit de gasexport van vitaal economisch belang. Deze inkomstenstroom komt in gevaar als er te veel gas op de markt vrijkomt door onderlinge concurrentie om marktaandeel. Daarnaast bepalen de inkomsten uit de gasreserves de Russische speelruimte in het behalen van zijn geostrategische doelen in de internationale betrekkingen. Ondanks de onafhankelijke strategieën van gasexporterende landen is samenwerking met zulke landen voor Rusland dus wenselijk, ook al is ze informeel. Rusland moet in de samenwerking met Europese energiebedrijven in ieder geval hard zijn best doen om zich te manifesteren als een betrouwbare gasleverancier in de Europese energietransitie. Dat is nodig om te voorkomen dat de nieuwe pijpleidingen leeg blijven. Gazprom dient daarom continu een evenwicht te vinden tussen concurrentie en samenwerking met andere gasexporterende landen.

TIMOTHY BOON VON OCHSSÉE EN TOM SMEENK
onderzoekers bij het Clingendael International Energy
Programme DS 1916